

DOSSIERTÈCNIC

FORMACIÓ I ASSESSORAMENT AL SECTOR AGROALIMENTARI

N44 | RACES AUTÒCTONES (II)

Agost 2010

P03 Races equines **P03** Ase Català **P08** Cavall Pirinenc Català **P13** Races avícoles **P13** Gallina Empordanesa **P16** Gallina Prat **P19** Gallina Penedesenca **P22** Oca Empordanesa **P24** Gos d'Atura **P28** L'Entrevista

ruralCat

La comunitat virtual agroalimentària
i del món rural

www.ruralcat.net

Generalitat de Catalunya
**Departament d'Agricultura,
Alimentació i Acció Rural**
www.gencat.cat/dar

RACES EQUINES

Foto: Excel·lent conjunt de someres, ressaltant en el seu entorn. Finca Fuives en el terme municipal d'Olvan (Berguedà), principal nucli de conservació de la raça. Autor: Joan Gassó.

ASE CATALÀ

01 Origen

L'Ase Català prové del tronc ancestral *Equus asinus somaliensis*, o Ase de Somàlia, que donà lloc posteriorment als ases del sud-oest d'Àsia i probablement també a la gran majoria de races europees, entre elles les altres quatre races de capa negra de la península Ibèrica: Balear, de les Encartaciones, Zamorano-Leonesa i la portuguesa Mirandesa. Les altres dues races ibèriques, Andaluza i la canària Majorera, majoritàriament de capes torda i bruna, provenen de l'*Equus asinus africanus*, o Ase de Núbia.

Quant a referències escrites, l'Ase Català se'l coneix des de l'antiguitat. Algunes cites en texts romans, de Varró i Plini el Vell, ja pressuposen la seva existència i comercialització. Durant l'època

romana, la tribu que habitava la "Plana de Vic" (comarca d'Osona, Barcelona), important zona de cria d'Ase Català, era coneguda amb el nom d'Ausetana. Encara avui, en alguns indrets, com per exemple l'Argentina, se la coneix com Raça Ausetana. No obstant això, el topònim "catalana" no apareix en document escrit fins a l'any 938 (Arxiu de la Corona d'Aragó).

La Guerra Civil Espanyola (1936-1939) portà la raça catalana fins a la seva pràctica desaparició, produint-se, en la dècada següent (1940-1950), la paradoxa de ser per a la raça l'època de màxim esplendor, perquè la situació de postguerra comportà un retorn als sistemes més tradicionals de producció agrària. La crisi de preus del sector equí en els anys subsegüents, la mecanització del camp i l'èxode rural en l'Espanya dels anys 60 i 70, tornà a dur-la fins a límits alarmants, no essent fins a l'any 1978 (fundació de l'AFRAC-

Associació del Foment de la Raça Asinina Catalana) en què es produeix un punt d'inflexió favorable per al seu esdevenidor, reobrint-se el Llibre de Registres (l'original era de l'any 1929) amb tan sols 8 someres i 2 guarans. Actualment, l'AFRAC és l'entitat col·laboradora que s'encarrega de la gestió del Llibre Genealògic, el qual es creà i reglamentà l'any 2002 –DOGC

L'Ase Català se'l coneix des de l'antiguitat, i ha sigut la base per a la formació i la millora de moltes altres races.

Els ases de raça catalana són de temperament sanguini, vitals i nobles, d'aparença orgullosa i cap elevat, orelles erectes i mirada expressiva.

Foto: Associació del Foment de la Raça d'Ase Català (AFRAC).

Foto: D'aparença orgullosa i cap elevat, en Garrot ha estat un magnífic exemplar representatiu de la raça. Autor: Jordi Jordana.

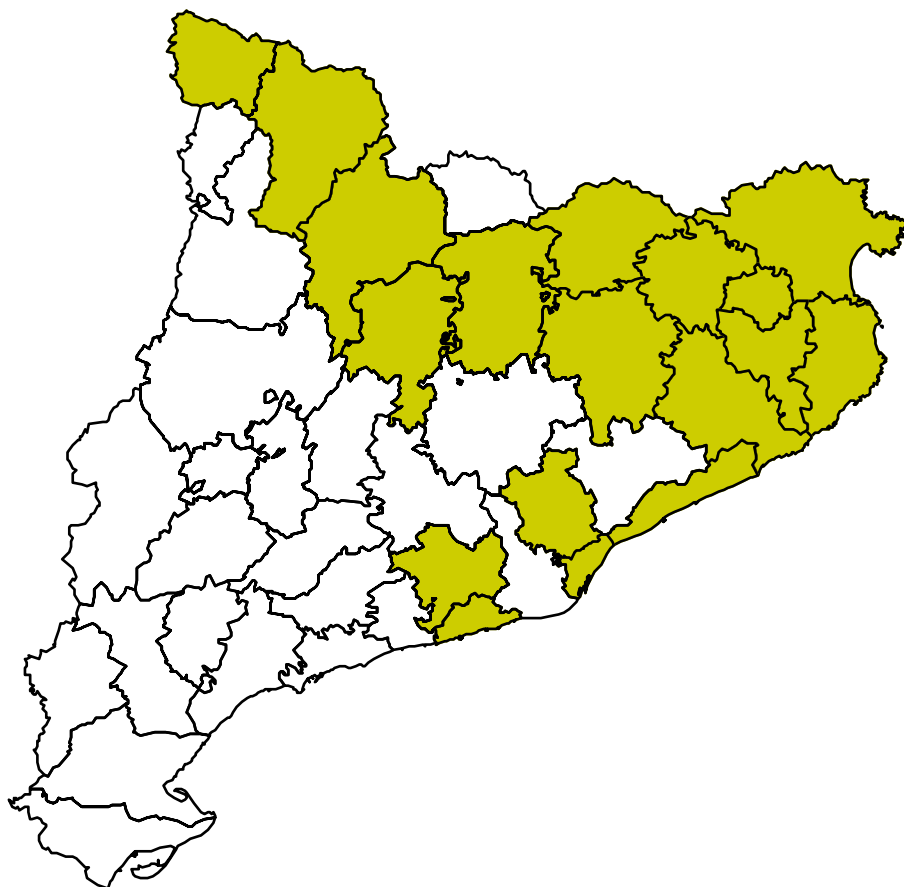

Figura: Distribució dels ases catalans, inscrits en Llibre Genealògic, per comarques.

núm. 3608, de 4 d'abril (DOGC, Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya). El Catálogo Oficial de Razas de Ganado de España la inclou en el grup de Razes Autòctones en Perill d'Extinció (Ordre APA/661/2006, BOE núm. 59, de 10 de març de 2006).

02 Distribució geogràfica i censos

La zona d'origen i expansió de l'Ase Català es desenvolupà al voltant de les conques fluvials dels rius Segre, Ter i Cardener, disseminant-se posteriorment cap a d'altres indrets de Catalunya. A mitjan s. XX, Romagosa (Tesi doctoral, 1959) diferenciava cinc zones guaraneres a Catalunya: Plana de Vic; Garrotxa i Ripollès; Berguedà, Solsonès i Segarra; Plana d'Urgell; Segrià i Ribera del Cinca. La distribució geogràfica actual ha variat en relació a la de mitjan s. XX, ja que, lògicament, també han variat les raons i les motivacions per a la cria i tinença d'aquests animals.

Dels 639 individus actualment vius –corresponents a 123 criadors–, inscrits en el Llibre Genealògic i controlats per l'AFRAC (dels quals una

tercera part són mascles), la gran majoria (≈80%) romanen a Catalunya, disseminats per diferents comarques, encara que amb un predomini de les de Girona i Barcelona, i la resta (≈20%) distribuïts en nuclis importants de la Catalunya Nord (comarques del Conflent i el Vallespir), Osca, Toledo i Sevilla.

03 Descripció de la raça

Els ases catalans, individus de temperament sanguini, vitals i nobles, d'aparença orgullosa i cap elevat, orelles erectes i mirada expressiva, han contribuït, al llarg dels segles, a la formació i la millora de moltes altres races. Les mules catalanes, obtingudes de l'encreuament entre un guarà i una euga, foren tan preuades, que fins i tot els bisbes havien d'entrar a les seves diòcesis a lloms d'una mula com a cavalcadura.

Els individus que conformen aquesta població són de plàstica longilínia, format hiper mètric i perfil cranial subconcavilini amb tendència rectilínia, essent aquesta lleugera concavitat quelcom més marcada en someres i pollins que no pas en els guarans. Són animals de gran talla (mitjana

de 140-150 cm d'alçada a la creu i 350-450 kg de pes) amb extremitats robustes i gran harmoniositat, molt ben preparats per la realització de treballs durs en temps i esforç, alhora que destaquen la seva noblesa, vivacitat i el seu gran poder genètic (biotipologia hipermetabòlica o oxidativa). Totes aquestes característiques són les que l'han fet ser reconegut arreu del món, i l'han portat a ser emprat per a la millora de diverses races de rucs, tant europeus (p.e., Pantelleria, Martina Franca, Siciliana o Ragusana, Âne des Pyrénées, etc.) com americans (p.e., Ase de Kentucky o Mammoth).

El color del pelatge és negre, encara que es pot veure bastant influït per diferents factors ambientals. A l'estiu és negre lluent, amb un pèl curt i molt suau al tacte; a l'hivern li creix un pèl llarg, de color marró, que el protegeix del fred. El pèl en els pollins és fi, arissat i llarg, i d'un color rogenc clar, que esdevé més fosc, llis i curt en els adults. Presenten decoloracions blanquinoses característiques en el musell, zona orbital dels ulls, ventre i cara interna de les extremitats.

Té unes orelles característiques, molt grans i ben muntades i que, gràcies a les seves potents insercions musculars, es mantenen tibants i molt mòbils. Els ulls són grans, vius i bondadosos.

04 Situació actual: programa de conservació

El cens actual d'aquests animals no és ni de bon tros semblant al que existia a Catalunya a començaments del segle XX. La davallada fou

tan important, que actualment aquesta població està catalogada en la base de dades de la FAO com a raça en imminent perill d'extinció. No obstant això, la tendència i les perspectives futures les podem considerar altament optimistes. Dos fets fonamentals han contribuït a això. En primer lloc, el naixement de l'associació AFRAC, allà per l'any 1978, la tasca desinteressada de la qual, per a la recuperació, gestió i foment dels ases catalans, ha estat totalment encomiable; i, en segon lloc, la instauració, a partir de l'any 1995, d'un Programa de Conservació, promogut i finançat pel DARP (Generalitat de Catalunya), en col·laboració amb l'AFRAC i la Facultat de Veterinària de Barcelona. Tal com es pot veure a la Taula 1, a finals de l'any 1995, únicament eren 98 els exemplars vius propietat de 16 criadors inscrits a l'AFRAC, que han passat en l'actualitat a un cens total de 639 animals, propietat dels més de 123 associats a l'AFRAC. És a dir, en els darrers quinze anys s'ha sextuplicat de llarg el cens controlat d'animals i s'ha septuplicat, també de llarg, el nombre d'afiliats a l'AFRAC. Les tasques de divulgació de la raça han sigut força importants en els darrers anys, cosa que ha comportat un fort augment de la demanda per a la cria i tinença d'aquests animals.

Tal com ja s'ha dit, l'any 2002 es publicà el DOGC la reglamentació del Llibre Genealògic, i amb data gener de 2010, hi consten enregistrats un total de 1.023 animals, dels quals, 639 són vius i controlats per l'AFRAC (411 femelles i 228 mascles). Desglossats per registres de Llibre Genealògic, tenim que hi ha: 464 individus al Registre Fundacional (RF) (278 femelles

**Raça en perill d'extinció.
La recuperació s'inicia
l'any 1978 amb la creació
de l'AFRAC, i l'any 1995
s'engega el seu Programa
de Conservació.**

Foto: La Llima, la gran somera guanyadora del darrer concurs morfològic de la raça, celebrat a Banyoles en el marc de la Fira de Sant Martíria (2009). Autor: Jordi Jordana.

Foto: Fira de Sant Andreu d'Organyà (Alt Urgell). Durant molt de temps, important centre de transacció comercial d'animals de peu rodó. Autor: Arxiu Municipal d'Organyà.

Foto: ... de Porqueres a Banyoles, l'any 1935. Autor: Manel Piguem Ras, Fons d'Imatges, Consell Comarcal del Pla de l'Estany, Banyoles.

Evolució del cens d'ases i criadors inscrits a l'AFRAC durant el període 1995 - 2009 (Programa de Conservació)

	1995	1997	2000	2003	2006	2009
ADULTS (> 3 ANYS)	69	107	167	224	340	458
Mascles	25	34	49	74	103	141
Femelles	44	73	118	150	237	317
POLLINS (< 3 ANYS)	29	42	39	94	64	181
Mascles	11	14	14	39	28	87
Femelles	18	28	25	55	36	94
Nº total d'animals vius	98	149	206	318	404	639
Nº total de registres	239	294	406	542	701	1023
Criadors	16	22	33	52	84	123

Taula 1: Evolució del cens d'ases i criadors inscrits en l'AFRAC. Període 1995-2009.

Foto: ... i en Romeu. El guarà vencedor del concurs morfològic celebrat a Banyoles 2009. Autor: Jordi Jordana.

En els darrers quinze anys s'ha sextuplicat el cens controlat d'animals, i s'ha septuplicat el nombre d'afiliats a l'AFRAC

i 186 mascles), 268 al Registre Definitiu (RD) (151 femelles i 117 mascles), 191 al Registre de Naixements (RN) (98 femelles i 93 mascles), 74 al Registre Auxiliar categoria A (RAA) (59 femelles i 15 mascles), i 26 al Registre Auxiliar categoria B (RAB) (18 femelles i 8 mascles).

L'any 2009 s'obrí la inscripció al Registre de Mèrits (RM) de la raça, i els individus, guarans i someres, que per les seves característiques genealògiques, morfològiques o productives, mereixin rebre aquesta menció, se'ls anomena,

en la seva carta genealògica, com a Guarà de Mèrit o Somera de Mèrit, respectivament. Actualment, en aquest RM, hi consten un total de 21 guarans i 15 someres.

Els estudis genètics, tant moleculars com genealògics, realitzats durant tots aquests darrers anys, han permès, a més de caracteritzar la raça i entroncar-la filogenèticament amb altres races mundials, realitzar una òptima programació dels aparellaments per a conservar en aquesta població malauradament encara en perill d'extinció la màxima diversitat genètica amb el mínim increment de consanguinitat per generació; pilars i objectius bàsics de qualsevol programa de conservació que es vulgui instaurar.

Paral·lelament, també durant els darrers anys, s'ha treballat de valent en el programa de conservació *ex situ*, és a dir, en la conservació criogènica de germoplasma dels individus d'aquesta raça. El Servei de Reproducció Equina de la Facultat de Veterinària de Barcelona, aconseguí, a finals de 2003, que naixés el primer pollí d'ase, a nivell mundial, de nom Panellet, a partir de semen congelat. Des de llavors fins a l'actualitat s'ha anat creant un banc de germoplama, de gran importància per a la conservació de la raça. Actualment es disposa de més de 15.000 palletes de semen, emmagatzemades en aquest banc, per a un total de 15 guarans de fertilitat comprovada. A partir de 2009 també s'ha iniciat la conservació criogènica d'embrions.

Però un programa de recuperació de l'Ase Català no es basa únicament a realitzar estudis, programar els aparellaments més idonis i conservar semen, sinó que també fa falta, i és molt important, donar-li la màxima repercussió

Foto: Nens en una casa de colònies. Els ases catalans són un excel·lent element pedagògic d'interrelació amb la natura. Autor: Jordi Esteller.

Foto: Somera amb pollí. El gran instint maternal que presenta aquesta raça és ben preuat arreu del món. Autor: Jordi Jordana.

mediàtica possible, perquè el gran públic la coneix i pugui augmentar així el nombre de gent predisposada a criar i tenir un ruc. El foment d'aquests animals, que l'AFRAC ve realitzant des de l'any 1978, ha estat fonamental. Els concursos morfològics són el millor aparador possible per assolir aquest objectiu. I, en aquest sentit, també s'ha millorat, i molt. Fins a l'any 2003 únicament es realitzava un concurs i una exposició monogràfica de rucs a Banyoles, dins el marc de la Fira de Sant Martírià. Actualment, ja són sis els concursos que es realitzen. A més del ja esmentat de la Fira de Sant Martírià (novembre), se'n realitzen a la Fira del Cavall, de Barberà-Sabadell (maig), al Mercat del Ram de Vic (març o abril), a la Fira de Primavera de Campllong (abril), a la Fira de Sant Lluç d'Olot (octubre), i més recentment a l'Equus Girona (octubre). I amb una mica de sort possiblement se n'estableixi un altre, en un breu temps, al Pirineu de Lleida.

05 Adreces d'interès

AFRAC - Associació del Foment de la Raça d'Ase Català. c/. Rotes, 48. 17820 Banyoles, Girona. Tel. 972570309 / 659131546. Fax: 972570309. E-mail: afrac@afrac.info Pàgina web: <http://afrac.info/>

06 Per saber-ne més

<http://www.rac.uab.cat/rac.htm>

ARANGUREN-MÉNDEZ, J.A. (2002). Caracterización y relaciones filogenéticas de cinco razas asnales españolas en peligro de extinción mediante la utilización de marcadores mi-

crostratélites: su importancia en los programas de conservación. Tesis Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.

<http://www.tdx.cat/TDX-1030103-164439/>

FOLCH, P. (1998). Programa de Conservació i Manteniment de Recursos Genètics Animals en la Raça Asinina Catalana. Tesis Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.

<http://www.tdx.cat/TDX-0507108-005132/>

GARCÍA, E. (2006). Caracterización morfológica, hematológica y bioquímica clínica en cinco razas asnales españolas en peligro de extinción. Tesis Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.

<http://www.tdx.cat/TDX-0117107-151453/>

JORDANA, J. (2005). TRUC: La Història del Guarà Català a Través dels Segles. pp: 83. Ed. Espremedora, comunicació visual, scp. Montbrí del Camp, Tarragona.

JORDANA, J., FOLCH, P. (1998). "La raza asnal Catalana: programa de conservación y mejora de una población en peligro de extinción". Archivos de Zootecnia, 47, 403-409.

JORDANA, J.; BOSCH, E. (2005). El Asno Catalán. En: Razas Asnales Autóctonas Españolas. (Coord. J.E. YANES). pp: 147-184. Ed. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Madrid.

JORDANA, J.; PARÉS, P.M.; SUCH X. (2009). La Raza Asnal Catalana. En: Guía de Campo de las Razas Autóctonas Españolas. pp: 431-434. Ed. Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino. Madrid.

PARÉS, P.M.; FRANCESCH, A.; JORDANA, J.; SUCH, X. (2005). Catalans de Pèl i Ploma -Races domèstiques autòctones de Catalunya-. pp: 282. Lynx Edicions. Bellaterra, Barcelona.

ROMAGOSA, J.A. (1959). El Garañón Catalán. Tesis Doctoral. Universidad de Madrid, Madrid.

07 Autors

Dr. Jordi Jordana i Vidal

Departament de Ciència Animal i dels Aliments
Facultat de Veterinària
Universitat Autònoma de Barcelona
08193-Bellaterra, Barcelona
Jordi.Jordana@uab.cat

Esteve Bosch Franch

Associació del Foment de la Raça d'Ase Català (AFRAC). c/. Rotes, 48. 17820 Banyoles, Girona.

Ainhoa Ferrando Lebraud

Departament de Ciència Animal i dels Aliments,
Facultat de Veterinària, Universitat Autònoma de
Barcelona, 08193 Bellaterra, Barcelona